



ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ ประเทศชาติจะพัฒนาก้าวไกลต่อไปมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณภาพของเด็กและเยาวชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต การที่เด็กจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้น พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญไม่น้อยกว่ากัน โดยเฉพาะในเด็กวัย 0-5 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยก่อนเรียน สิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเด็กวัยนี้คือ บิดา มารดาและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว (ฉวีวรรณ ทินวงศ์, 2526) เพราะเด็กต้องพึ่งพาบิดา มารดาในทุก ๆ ด้าน ฉะนั้นการอบรมเลี้ยงดูซึ่งเป็นปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเด็ก มีผลกระทบต่อเด็กทั้งในทางที่ดีหรือเลวได้ (วาสนา จันทรสว่าง, 2525) ดังที่ ฉวีวรรณ ทินวงศ์ (2526) ได้อ้างถึงคำกล่าวของ จาง จาร์ค รุสโซ ว่า ประสบการณ์ในตอนแรกของชีวิตเป็นเรื่องสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของบุคคลนั้นมาก

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ทำให้ลักษณะของครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายคือ มีพ่อ แม่ พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยายอยู่รวมกันไปเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อ แม่ ลูก (สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524) ทำให้มารดาซึ่งมีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน (สุรางค์ จันทน์เอม, 2524; Berk, 1989) เพื่อหารายได้มาช่วยจุนเจือครอบครัว เด็กต้องได้รับการเลี้ยงดูจากพี่เลี้ยง หรือถูกส่งไปยังสถานเลี้ยงเด็กวัยก่อนเรียนเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งตามหลักจิตวิทยานั้น เด็กวัย 0-5 ปี ต้องการได้รับการดูแลและทะนุถนอมจากมารดามากที่สุด การที่เด็กต้องมาอยู่ในความดูแลของพี่เลี้ยง ซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีความรู้หรือเข้าใจจิตวิทยาของเด็กดีนัก (จิตรา วสุวานิช, 2526) ซึ่งพี่เลี้ยงแต่ละคนจะมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กตามสภาพการรับรู้ของตน (Endsley, 1981) และหลาย ๆ ครอบครัวจะประสบปัญหาการหาพี่เลี้ยงไม่ได้ หรือต้องเปลี่ยนพี่เลี้ยงบ่อย ๆ ทำให้เด็กต้องปรับตัวเองอยู่เสมอ และอาจสับสนในด้านการปรับตัวเพื่อพัฒนาตนเองได้ จากการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงและลักษณะของครอบครัว

ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยนั้น มารดาซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรและดูแลรับผิดชอบงานในบ้าน (Lynn, 1978) จึงมีเวลาในการทำหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ลดลง บุตรไม่ได้ใกล้ชิดกับมารดาเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฮอฟแมน (1984) ที่ศึกษาถึงผลกระทบของมารดาที่ทำงานนอกบ้านที่มีต่อบุตรว่า มารดาที่ทำงานนอกบ้านจะใช้เวลาในการดูแลบุตรน้อยกว่ามารดาที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน ดังนั้นบทบาทของบิดาซึ่งแต่เดิมคือ การหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว และป้องกันอันตรายให้กับครอบครัว (Lynn, 1978) จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงมามีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในครอบครัว และแบ่งเบาภาระของมารดาในการเลี้ยงดูบุตรด้วย นับว่า บทบาทการเป็นบิดาในสังคมไทยในปัจจุบันนี้มีความสำคัญมากขึ้น (สมาคมศัลยกรรมศัลยกรรมแห่งประเทศไทย, 2524) และการช่วยเหลือสนับสนุนของบิดานี้ จะทำให้มารดาเกิดกำลังใจ รู้สึกว่าตนและบุตรมีความสำคัญ (Swanson, 1978)

โดยทั่วไป บุคคลส่วนใหญ่เข้าใจว่า ในวัยทารกบุตรไม่ต้องการบิดา และไม่มีความรู้สึกผูกพันกับบิดา เพราะมีมารดาให้ความรักและการเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ไม่ว่าจะกลางวันหรือกลางคืน บุตรชายไม่ต้องการบิดาจนกว่าจะโตและเล่นฟุตบอลได้ บุตรสาวไม่ต้องการบิดาเลย เพราะไม่ได้เล่นอะไรแบบผู้ชาย ความเข้าใจดังกล่าวไม่ตรงกับความจริงตามธรรมชาติ บุตรไม่ว่าชายหรือหญิงต้องการทั้งบิดาและมารดาในเวลาเดียวกัน และยังมีความรู้สึกผูกพันกับทั้งบิดาและมารดาด้วย (Hetherington and Parke, 1986; ศรีเรือน แก้วกั้งवाल, 2530) บทบาทของบิดานั้นมีความสำคัญต่อบุตรมาตั้งแต่ระยะก่อนตั้งครรภ์ ระยะตั้งครรภ์ ระยะหลังคลอดตลอดจนถึงระยะเลี้ยงดู โดยเฉพาะภายหลังจากการคลอดและกลับจากโรงพยาบาลของภรรยา บิดาย่อมมีบทบาทเพิ่มขึ้นทั้งการเลี้ยงดูบุตร การดูแลภรรยาและงานบ้าน (นุชรา บุญกนก, 2531) ในวัยทารกถ้าบิดามีส่วนช่วยเลี้ยงดูและเล่นด้วยมาก เด็กจะมีความสุขมากกว่าเด็กที่บิดามีส่วนเกี่ยวข้องน้อย (ดวงเดือน พันธมนาวิน และ ณีญญา ประจันปัจจนิก, 2524) นอกจากนั้นบิดายังช่วยให้บุตรมีพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาและอารมณ์เป็นไปอย่างมีคุณภาพด้วย ซึ่งส่วนมากจะเป็นการสัมผัสและการเคาะจังหวะ ทำให้เกิดการพัฒนาทางการเรียนรู้ได้มาก ส่วนทางด้านอารมณ์และสุขภาพจิตนั้น เด็กที่บิดามีส่วนช่วยเลี้ยงดูและเล่นด้วยมาก เมื่ออยู่ตามลำพังหรืออยู่กับคนแปลกหน้า ก็ยังมีอารมณ์ดีและมีความสุขมากกว่าเด็กที่บิดามีส่วนเกี่ยวข้องน้อย

ในวัยทารกนั้น มารดาจะทำหน้าที่ในการดูแลใกล้ชิดมาก แต่หลังจากบุตรอายุ 1 ปีไปแล้ว การดูแลอย่างใกล้ชิดมีความสำคัญลดลง บทบาทของบิดาจึงมีความสำคัญเด่นชัดมากขึ้น (Clarke-Stewart, Friedman and Koch, 1985) ความสำคัญของบิดาต่อบุตรนั้นจะยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามอายุของบุตร ในเด็กวัย 1-3 ปี ความสัมพันธ์กับบิดาจึงมีมากกว่าในวัยทารก (Marlow & Redding, 1988) เพราะในวัยนี้เด็กเริ่มรู้ว่าตนเป็นบุคคลหนึ่งที่แยกจากสภาพแวดล้อม ทำให้เด็กต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการทำอะไรด้วยตัวเอง เป็นวัยของการดิ้นรน (Erik Erikson, 1956) เป็นตัวของตัวเอง (โยธิน คันสนยุทศ, 2531) ชอบช่วยเหลือตัวเอง ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ชอบเลียนแบบและสามารถแยกความแตกต่างของบิดามารดาได้ ประกอบกับมีความสนใจในการเล่นมาก บิดาทำให้บุตรได้เล่นสิ่งที่แปลกใหม่อยู่เสมอ เด็กวัยนี้จึงสนใจบิดามากกว่ามารดา (Rubin Fisher & Doering, 1980) ดังนั้นบิดาจะต้องร่วมกับมารดาในการปลูกฝัง ส่งเสริมให้บุตรเป็นไปตามพัฒนาการของเด็ก ในขณะเดียวกันจะต้องสอนให้รู้จักกฎเกณฑ์ ระเบียบ วินัย เพื่อให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีความเชื่อมั่น รู้จักตัดสินใจ รับผิดชอบและพึ่งพาตนเองให้อยู่ในสังคมได้ดีต่อไป (Erik Erikson, 1956)

เด็กวัย 3-5 ปี เป็นวัยที่มีการพัฒนาทางเพศขั้นที่ 3 ตามทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพของ فروยด์ บุตรชายจะรักใคร่และหวงแหนมารดาของตน ผูกพันกับมารดามากจนกระทั่งเห็นบิดาเป็นคู่แข่ง ถ้าบิดาเข้าใจมีท่าที่เป็นมิตร บุตรชายจะเริ่มเลียนแบบและเอาอย่างบิดา ฉะนั้นในวัยนี้จึงเป็นโอกาสที่ดีที่บิดาจะถ่ายถอดลักษณะ ท่าทางและการปฏิบัติตนเยี่ยงสุภาพบุรุษให้บุตรชายได้เลียนแบบ บิดาควรใช้ความสนิทสนมอธิบายให้บุตรเข้าใจความหมายเรื่องหน้าที่ของลูกผู้ชายที่มีต่อครอบครัวและสังคม ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้บุตรเกิดความสนใจและภูมิใจในบทบาทความเป็นลูกผู้ชายของตน ส่วนบุตรสาวนั้น บิดาจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ว่า บทบาทของสามีหรือบิดานั้นเป็นอย่างไร รวมถึงการหัดที่จะปรับตัวเข้ากับบทบาทของเพศชายด้วย (สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524)

สำหรับครอบครัวที่ขาดบิดาหรือบิดาแสดงบทบาทไม่เหมาะสมนั้น จะมีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุตรอย่างมากมาย ครอบครัวที่บิดามารดาหย่าขาดจากกันหรือคนใดคนหนึ่งเสียชีวิต เด็กได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อย ถูกลงโทษมาก เด็กจะรู้สึกตนเองมีปมด้อย หรืออาจจะเติบโตเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบต่อต้านสังคม (Wadsworth et al, 1985) มีพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นเด็กเกเร และเข้ากับผู้อื่นไม่ได้ (Clarke-stewart et al, 1985) การศึกษา

บางอันพบว่า การแยกจากบิดาในขวบปีแรกอาจร่วมกับความผิดปกติทางเชาวน์ปัญญาและบุคลิกภาพ นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะและสาเหตุที่บิดาจากไปก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กมีปัญหาทางด้านจิตใจ และบุคลิกภาพได้ต่างๆ กัน เช่น การตายของบิดา ทำให้เด็กมีความโหมเหียงเป็นเด็กเหลวไหล เกเร ไม่รับผิดชอบหรือมีความประพฤติแปรปรวน ครอบครัวที่บิดาและมารดาหย่าขาดจากกัน และบุตรชายต้องอยู่กับมารดา โดยที่บิดามีได้สนใจ ทำให้บุตรชายนั้นมีความก้าวร้าวมากขึ้น ไม่เชื่อฟัง มีลักษณะของผู้หญิงมาก และมักจะมีความวิตกกังวลต่ำกว่าในครอบครัวที่มีทั้งบิดาและมารดา (Clarke-Stewart et al, 1985) ซึ่งผลกระทบนี้จะมีผลต่อเด็กชายรุนแรงกว่าเด็กหญิง การจากไปของบิดานั้นไม่เพียงแต่จะมีผลกระทบต่อเด็กเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรด้วย (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2530) ในด้านการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรนอชสปิทซ์ (Noshpitz, 1979) กล่าวว่า ถ้าบิดาไม่ได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรหรือขาดการดูแลบุตรวัย 1-3 ปี จะทำให้บุตรขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น และแยกตัวเอง นอกจากนี้ยังทำให้เชาวน์ปัญญาต่ำลงด้วย (Landy et al, 1969) การศึกษาของลินน์ (Lynn, 1974) พบว่า ครอบครัวที่ขาดบิดาหรือครอบครัวที่บิดาไม่สนใจเอาใจใส่ต่อบุตรนั้น ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดความมั่นคง บุตรชายจะไม่สามารถเลียนแบบการเป็นชายจากใครได้ และจะกลายเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมผิดปกติ เป็นปัญหาสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ผกา สัตยธรรม (2519) ที่ศึกษาปัญหาร่วมเพศ พบว่า ชายที่รักร่วมเพศมักมาจากครอบครัวที่มีปัญหา ห่างเหินบิดา มารดาเป็นใหญ่ในครอบครัว ไม่สนใจในการเลียนแบบบิดา ส่วนชายปกติได้รับความรักและเอาใจใส่จากบิดามารดาอย่างดี และมีการเลียนแบบบิดามาก

จากความสำคัญของเด็กวัย 0-5 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาบุคลิกภาพ และอยู่ในช่วงที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัว ประกอบกับสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทบิดาโดยเฉพาะยังมีน้อย การวิจัยส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวกับเด็ก และความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับเด็ก ทำให้ผู้วิจัยสนใจว่า บทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี ตามสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันนั้นมีมากน้อยเพียงใด



วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี ที่มารับบริการที่แผนกกุมารเวชศาสตร์ และหน่วยกุมารจิตเวช แผนกจิตเวชศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในบทบาทต่าง ๆ 4 ด้าน คือ บทบาทด้านการเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว บทบาทด้านการเป็นผู้ดูแลและเลี้ยงดูบุตร บทบาทด้านการเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองสมาชิกของครอบครัว บทบาทด้านการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม
2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี ทั้งรายด้านและรายข้อระหว่างบิดาของผู้ป่วยวัย 0-5 ปี ที่มารับบริการที่แผนกผู้ป่วยนอกของแผนกกุมารเวชศาสตร์ และหน่วยกุมารจิตเวช แผนกจิตเวชศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

สมมติฐานการวิจัย

1. บิดาผู้ป่วยทั้งสองแผนกมีการปฏิบัติบทบาทด้านการเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ด้านการเป็นผู้ดูแลและเลี้ยงดูบุตร ด้านการเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองสมาชิกของครอบครัว และด้านการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม
2. บิดาผู้ป่วยที่แผนกกุมารเวชศาสตร์ปฏิบัติบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรทั้ง 4 ด้านมากกว่าบิดาผู้ป่วยที่หน่วยกุมารจิตเวช

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

บิดา หมายถึง ผู้ให้กำเนิดหรือเป็นบิดาตามกฎหมายของผู้ป่วยวัย 0-5 ปี ที่มารับบริการแบบผู้ป่วยนอก ของแผนกกุมารเวชศาสตร์และหน่วยกุมารจิตเวช แผนกจิตเวชศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ที่พักอยู่ในครอบครัวเดียวกับผู้ป่วย

การเลี้ยงดู หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านการเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว (Provider role) ด้านการเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองสมาชิกของครอบครัว (Protector role) ด้านการเป็นผู้ดูแลและเลี้ยงดูบุตร (Nurture role) ด้านการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม (Social-mediator role)

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี กลุ่มตัวอย่าง เป็นบิดาของผู้ป่วยวัย 0-5 ปี ที่มารับบริการแบบผู้ป่วยนอกของแผนกกุมารเวชศาสตร์ และหน่วยกุมารจิตเวช แผนกจิตเวชศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้น และสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงบทบาทของบิดาต่อการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี ตามสภาพความเป็นจริง
2. เพื่อทราบถึงความแตกต่างของบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี ระหว่างบิดาของผู้ป่วยที่มารับบริการที่แผนกผู้ป่วยนอกของแผนกกุมารเวชศาสตร์ และหน่วยกุมารจิตเวช แผนกจิตเวชศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
3. เพื่อนำข้อมูล ผลการวิจัยที่ได้ไปเป็นแนวทางในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. บิดาตอบคำถามด้วยความรู้สึกนึกคิดของตนที่ได้ปฏิบัติต่อบุตรในเรื่องนั้นมาแล้ว
2. ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามถือว่า บิดาตอบตามความเป็นจริง เชื่อถือได้
3. ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามทางไปรษณีย์ถือว่า บิดาเป็นผู้ตอบ และ เชื่อถือได้